

ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію» [5, с. 8].

Останні два визначення «медіакомпетентності» є дуже інформативними і абсолютно чітко визначають характеристики, якими повинна володіти медіакомпетентна особа.

Тож, підсумувавши викладене, можемо констатувати, що медіаосвітня сфера є вкрай важливою, особливо для підростаючого покоління, оскільки вона формує світоглядну позицію, ціннісні характеристики індивіда, критичне сприйняття медіасвіту, забезпечує захист від шкідливого медіавпливу та інших загроз і ризиків, що несуть численні медіатексти, дає можливість оцінювати, створювати і передавати медіаповідомлення у різноманітних формах і жанрах, а також аналізувати складні процеси соціокультурного і політичного контексту функціонування медіа в суспільстві, розумітися на кодових і репрезентативних системах, що використовують медіа.

#### Список використаних джерел

1. Баришполець О. Т. Український словник медіакультури / НАПН, Ін-т соц. та політ. психології. – К.: Міленіум, 2014. – 194 с.
2. Іванов В. Медіаосвіта та медіаграмотність: до проблеми визначення термінів // Іванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / Акад. Укр. Преси. – К.: Академія Акад. Укр. Преси, 2011. – С.3–27.
3. Імерідзе М. Б. Формування медіаосвітньої компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Чернігів: [б. в.], 2016. – 20 с.
4. Казаков Ю. М. Педагогічні умови застосування медіаосвіти в процесі професійної підготовки майбутніх учителів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Луганськ. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ: [б. в.], 2007. – 20 с.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [Електронне видання] / Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. – К.: [б. в.], 2016. – 16 с.
6. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навч.-метод. посіб. / за ред. Л. А. Найдонової, О. Т. Баришпольця; НАПН, Ін-т соц. та політ. психології. – К.: Міленіум, 2010. – 440 с.
7. Медіаосвіта та медіаграмотність: підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. та слухачів Ін-тів підвищ. кваліфікації вчителів / [ред.-упоряд. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за наук. ред. В. В. Різун]. – К.: Акад. Укр. Преси, 2012. – 352 с. – (Бібліотека масової комунікації / Акад. укр. преси).
8. Мицишин І., Троханяк Н. Медіаосвіта як засіб формування медіакультури сучасної молоді // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. пед. – 2006. – Т.21, Ч.1. – С.161–166.
9. Навчальна програма «Медіаосвіта (медіаграмотність)» / Ін-т інновац. технологій і змісту освіти, Акад. Укр. Преси; [розроб.: К. М. Левківський та ін.]. – К.: [б. в.], 2011. – 95 с.
10. Онкович Г. В. Медіаосвіта: експерим. прогр. баз. навч. курсу для студ. вищ. навч. закл. / НАПН, Ін-т вищої освіти. – К.: Логос, 2010. – 40 с.

#### References

1. Baryshpolets' O. T. Ukrayins'kyu slovnyk mediakul'tury / NAPN, In-t sots. ta polit. psykholohiyi. – K.: Milenium, 2014. – 194 s.
2. Ivanov V. Mediaosvita ta mediahramotnist': do problemy vyznachennya terminiv // Ivanov V., Voloshenyuk O., Kul'chyn'ska L. Mediaosvita ta mediahramotnist': korotkyu ohlyad / Akad. Ukr. Presy. – K.: Akad. Ukr. Presy, 2011. – S.3–27.
3. Imeridze M. B. Formuvannya mediaosvitn'oyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv suspil'no-humanitarnykh dystsyplin u protsesi profesynoyi pidhotovky: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Chernihiv. nats. ped. un-t im. T. H. Shevchenka. – Chernihiv: [b. v.], 2016. – 20 s.

4. Kazakov Yu. M. Pedahohichni umovy zastosuvannya mediaosvity v protsesi profesynoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Luhans'k. nats. ped. un-t im. Tarasa Shevchenka. – Luhans'k: [b. v.], 2007. – 20 s.
5. Kontsepsiya vprovadzhennya mediaosvity v Ukrayini (nova redaktsiya) [Elektronne vydannya] / In-t sots. ta polit. psykholohiyi NAPN Ukrayiny. – K.: [b. v.], 2016. – 16 s.
6. Mediakul'tura osobystosti: sotsial'no-psykholohichnyy pidkhid: navch.-metod. posib. / za red. L. A. Nayd'onovoyi, O. T. Baryshpol'tsya; NAPN, In-t sots. ta polit. psykholohiyi. – K.: Milenium, 2010. – 440 s.
7. Mediaosvita ta mediahramotnist': pidruch. dlya stud. vyshch. ped. navch. zakl. ta slukhachiv In-tiv pidvyshch. kvalifikatsiyi vchyteliv / [red.-uporyad. V. F. Ivanov, O. V. Voloshenyuk; za nauk. red. V. V. Rizuna]. – K.: Akad. Ukr. Presy, 2012. – 352 s. – (Biblioteka masovoyi komunikatsiyi / Akad. ukr. presy).
8. Myshchyslyn I., Trokhanyak N. Mediaosvita yak zasib formuvannya mediakul'tury suchasnoyi molodi // Visn. L'viv. un-tu. Ser. ped. – 2006. – T.21, Ch.1. – S.161–166.
9. Navchal'na prohrama «Mediaosvita (mediahramotnist')» / In-t innovats. tekhnolohiy i zmistu osvity, Akad. Ukr. Presy; [rozrob.: K. M. Levkivs'kyu ta in.]. – K.: [b. v.], 2011. – 95 s.
10. Onkovych H. V. Mediaosvita: eksperym. progr. baz. navch. kursu dlya stud. vyshch. navch. zakl. / NAPN, In-t vyshchoyi osvity. – K.: Lohos, 2010. – 40 s.

*Iσαιenko O. O., candidate of historical sciences, associate professor, Borys Hrinchenko Kyiv University (Ukraine, Kyiv), o.isaienko@kubg.edu.ua*

#### Conceptual apparatus of the media education sphere

*A substantive analysis of the main categories and concepts of the media education sphere is presented: media culture, media education, media literacy, critical thinking, media competence, contained in scientific publications, in order to identify and find out their content load, essential characteristics and main features. According to the results of the study, we can state that the media education sphere is extremely important, especially for the younger generation, as it shapes the outlook, the value characteristics of the individual, the critical perception of the media, protects against harmful media influences and other threats and risks bearing numerous media texts, makes it possible to evaluate, create and transmit media messages in various forms and genres, as well as to analyze complex processes of the sociocultural and political context of the operation of honey and in society, to understand the code and representative systems that use the media.*

**Keywords:** media education, media literacy, media culture, media consumption.

\*\*\*

УДК 94(470+571)«185/191»:351.746.1

**Литвин К. В.,**  
аспірантка, Східноєвропейський національний  
університет ім. Лесі Українки (Україна, Луцьк),  
katarzyna.litwin@ukr.net

#### СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЧИНІВ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ПОЛІТИЧНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІВДЕННО-ЗАХІДНИХ ГУБЕРНІЙ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

*Досліджено соціальне забезпечення чинів охоронних відділень та губернських жандармських управлінь в південно-західних губерніях Російської імперії. Проаналізовано процес формування фонду заробітної плати та її нараховування жандармам, включаючи добові, відрядні та преміальні, а також кошти, що виплачувалися після представлення до нагород. Розглянуто умови проживання чинів, способи забезпечення їх житлом, теплим одягом, взуттям тощо. Досліджено утворення та діяльність товариств взаємодопомоги офіцерів Окремого корпусу жандармів.*

**Ключові слова:** політична поліція, соціальне забезпечення, заробітна плата, південно-західні губернії, Російська імперія.

Вивчення досвіду боротьби держави за збереження її політичного ладу було актуальним у всі часи як серед вітчизняних, так й серед зарубіжних вчених. Особлива

увага традиційно приділяється органам політичної поліції, а оскільки в другій половині XIX – на початку XX століття одним із найдієвіших був політичний розшук у Російській імперії, саме він може слугувати найкращим прикладом ефективної організації та функціонування подібних структур. Попри це досі малодослідженими залишаються місцеві органи, а саме губернські жандармські управління та охоронні відділення, особливості функціонування яких як можна розглянути на прикладі політичного розшуку в південно–західних губерніях. Цікавими також є окремі аспекти діяльності цих органів, наприклад соціальне забезпечення жандармів. Адже одним із стимулів, який викликали бажання вступити на службу в російську жандармерію, попри численні часові і моральні затрати, був стимул фінансовий: службовці цих органів отримували досить високу платню за виконувану ними роботу.

Матеріальне забезпечення губернської жандармерії здійснювалося відповідно до штатного розпису. Щомісяця начальник губернського жандармського управління був зобов'язаний подавати до штабу Окремого корпусу жандармів список (по старшинству в чинах) генералів, штаб– і обер–офіцерів підвідомчого йому Управління, відповідно до якого і здійснювалася виплата заробітної плати. У Московське окружне інтендантське управління начальник направляє відомості–запити на платню нижнім чинам ГЖУ, на підставі яких здійснювалося фінансування унтер–офіцерів і вахмістрів [4, с. 136].

Російська жандармерія була воєнізованою політичною поліцією імперії. Саме з цієї причини матеріальне забезпечення її службовців повністю здійснювалося із скарбниці Військового міністерства. Кошти, необхідні для виконання функцій політичної поліції – витрати на секретних агентів, прикриття, роз'їзди у службових справах (провадження дізнання в справах про державні злочини), забезпечення канцелярським приладдям і ряд інших статей, – асигнувалось Міністерством внутрішніх справ.

9 вересня 1867 року, відповідно до прийнятого нового «Положенням про Корпус жандармів» були затверджені штати і витрати на утримання губернських жандармських управлінь. У жандармських офіцерів, як і у їх армійських колег, існували три види виплат, з яких складалося основне утримання: платня (відповідно до чину), столові гроші (відповідно до займаної посади) і квартирне забезпечення (в залежності від чину, міста і сімейного стану) [4, с. 136–137].

Платня поділялося на основну і додаткову. Так, унтер–офіцери окремого корпусу жандармів, які служили Волинському ГЖУ в середньому отримували основної зарплатні за місяць: вахмістр Харитон Ковпак – 45 рублів; унтер–офіцери: Емельян Скороход – 25 рублів, Іван Дайнеко – 30 рублів, Іван Хмиз – 30 рублів, Василій Макаров – 25 рублів, Онфрій Закрицький – 25 рублів [13, арк. 18–20]. Керівник же відділення отримував заробітну платню у 6 разів більшу від унтер–офіцерської. Додаткова зарплатня становила близько 11 руб. на місяць на особу [13, арк. 1].

Заробітна плата службовців Подільського та Київського ГЖУ в середньому не відрізнялася [7, арк. 7; 5, арк. 5], проте при розкритті гучних справ часом застосовувалися премії [5, арк. 6].

З кожної зарплатні утримувалося по 2% на допомогу Волинському, Подільському чи Київському відділу Товариства Червоного хреста та по 1% на утримання Лазарету імені чинів ОКЖ, залежно від розташування. Гроші службовцям видавалися під розписку, а підписаний список надсилався до керівного органу. Часом утримувалося й по 43 коп. з місячної заробітної плати кожного жандарма на користь скарбниці Товариства взаємодопомоги нижнім чинам.

Столовими грошима забезпечувався тільки офіцерський склад ГЖУ. Нижні чини губернської жандармерії, як стройові (унтер–офіцери і вахмістр), так і нестройові (писарі), забезпечувалися харчовими грошима.

Квартирні гроші виплачувалися відповідно до розряду тієї місцевості, в якій служив офіцер. Так, за відомостями на 1912 рік, помічники начальників ВГЖУ (підполковник Макаров), а також КГЖУ та ПГЖУ, отримували і розприділяли між підлеглими їм унтер–офіцерами гроші на квартирне забезпечення в розмірі 20 руб. на особу [15, арк. 3]. Розподілом квартирних грошей забезпечувалися не тільки штаб– і обер–офіцери, а й нижні жандармські чини, розосереджені в наглядних пунктах в губернії. Так, нижнім чинам, що несли службу в містах Ізяслав і Полонколь, на наймання приміщень з опаленням, освітленням і паливом, на варіння їжі і хлібопечення виділялося по 60 руб. на кожного (5 руб. / міс.). Отримував та розподіляв ці гроші вахмістр Харитон Ковпак [13, арк. 9].

Щомісячні виплати штаб– і обер–офіцерам крім платні містили такі статті, як наймання кучера і утримання екіпажу, наймання прислуги, писаря, канцелярські витрати, витрати на відрядження, пізніше додалася стаття на секретні витрати. У разі суміщення посад жандармські чини отримували також додаткову платню.

Крім щомісячного утримання, чини губернської жандармерії, в разі їх роз'їздів у службових справах, отримували добові гроші. У грудні 1903 року міністр внутрішніх справ на підставі доповіді, представленого Департаментом поліції, затвердив наступні суми для виплати офіцерам Корпусу жандармів під час їх службових відряджень: генералам по 3 руб. / день, штаб– і обер–офіцерам – по 2,25 і 1,50 руб. відповідно [14, арк. 5].

Як правило, більшість офіцерів–жандармів були вихідцями з дворянського стану, але ніхто з них (на прикладі ВГЖУ, КГЖУ та ПГЖУ) не був землевласниками і не отримував ніяких дивідендів від нерухомості. Таким чином, для абсолютної більшості з офіцерського складу ГЖУ основним джерелом доходів була платня, що отримувалася за результатами їх професійної діяльності.

Унтер–офіцерам при утворенні ГЖУ було покладено місячний оклад в 8 руб. 40 коп. У 1871 році він збільшився до 10 рублів, в 1885 році – до 15–ти. У тому ж 1885 р. з числа унтер–офіцерів було засновано посаду вахмістра ГЖУ з місячним окладом у 20 руб. На початку XX ст. оклад нижніх чинів виріс більш ніж удвічі. Для унтер–офіцерського складу були передбачені три розряди (кваліфікації) та кожному з них відповідав свій оклад: унтер–офіцер молодшого розряду отримував 25 руб. / міс., Середнього – 30 і старшого – 35. Оклад вахмістра дорівнював 45–ти руб. / міс. [1, с. 258].

Проте деяким офіцерам вона все рівно здавалася мізерною. Так, начальник Київського ГЖУ В. Новицький

згадував, що «платні, яку отримували 20 числа поточного місяця, зaledве вистачало на проживання, та і пенсія, яку виплачували жандармам після закінчення їх служби заохотити була не в силі» [2, с. 27]. Однак варто пам'ятати, що начальник управління походив із дворянського роду, тому звик жити «на широку ногу», а не на державну платню, що могло вплинути на його бачення утримання жандармів.

Напередодні великих свят, Різдва або Великодня, керівництво преміювало службовців грошима. Наприклад, в 1911 р. два писаря ВГЖУ до свята Св. Пасхи отримали по 2 рубля.

За отримання заробітної плати та квартирних грошей нижчі чини повинні були особисто розписатися в роздаткових списках, в які окрім того заносилися відомості про кошти, які у зв'язку з певними обставинами не могли бути видані канцелярією жандармам [8, арк. 19].

Під час перебування у відрядженні жандарми отримували добові гроші, за розміром виплати яких вони були прирівняні до чинів військово-судового відомства і, зокрема, до військових слідчих. Зокрема: генерали – по 3 руб., штабс-офіцери – по 2,25 руб., обер-офіцери – 1,5 руб. [8, арк. 23].

Одночасно керівництво неодноразово застерігало штаб-офіцерів від надмірних витрат [12, арк. 2]. Окрім того, жандармам видавали за необхідності теплі чоботи та одяг, якщо вони працювали взимку чи в холодних місцях. Обов'язок закупляти їх та роздавати жандармам покладался на помічників начальника ГЖУ, однак із заувагою не видавати більше пари в одні руки [8, арк. 19].

Проживати службовці таємної поліції повинні були в спеціально побудованих будинках для жандармських команд, план яких був затверджений в Петербурзі 23 листопада 1844 року і був призначений для команд в Києві, Вільно, Харкові та Одесі [10, арк. 1]. Він був розрахований на розміщення двох обер-офіцерів та 57 нижніх чинів і писарів. Приміщення мало два поверхи, на першому з яких розміщувалася кухня, пральня, кімната для зберігання амуніції, дві казарми для нижніх чинів (по 12 в кожній) та канцелярія. На другому поверсі знаходилися 2 квартири для обер-офіцерів та 2 окремі кімнати для унтер-офіцерів та 2 казарми для нижніх чинів (по 13 осіб) [10, арк. 1].

На практиці ж і жандармські управління і охоронні відділення розміщувалися здебільшого в орендованих приміщеннях, які не завжди відповідали їхнім основним потребам. Так, Київське губернське управління знаходилося в маленькому приватному будинку, а з 1884 року перемістилося до міського дому, в якому отримало в користування безкоштовно на 18,5 років приміщення з камерами для арештованих, і лише з 1 червня 1902 року міське управління попросило платити орендну плату за користування ним у розмірі 1200 рублів за рік [2, с. 28]. Приміщення Подільського ГЖУ також знаходилися в орендованому приміщенні з трьох кімнат [8, арк. 2], Волинське – винаймало чотири [16, арк. 36].

Всі сторони життя жандарма чітко регламентувалися, навіть одяг, в якому він повинен був ходити на офіційні заходи. За інструкцією командира Штабу Окремого корпусу жандармів Олексія Орлова від 19 червня 1846 року вони повинні були вдягати: на звичайні обіди і бали – повсякденну форму, на офіцерські обіди –

парадну форму, на офіцерських балах – форму, яка була назначена на той день [11, арк. 2]. Також жандармам було заборонено втручатися в спори третіх осіб, а за порушення цього правила з них стягувався штраф [11, арк. 1]. Проте понаднормова робота навпаки заохочувалася, до неї можна було залучати всіх унтер-офіцерів, хто служить більше року [6, арк. 5].

Однією з форм матеріальної допомоги були офіцерські позичкові капітали, що існували в російській імператорській армії на різних умовах і надавали можливість позичати гроші на необтяжливих умовах. Вони утворювалися з обов'язкових відрахувань з платні офіцера. Відрахування разом з зростаючими відсотками становили власність офіцера, решта грошей була їх спільним надбанням [1, с. 260]. Такі офіцерські позичкові капітали існували і в Корпусі жандармів.

Крім позичкового капіталу існувало також Товариство взаємодопомоги офіцерів ОКЖ, яке складалося з добровільних членів. Проект уставу організації був створений при Штабі і розісланий на місця для ознайомлення з його змістом і висловлення керівниками місцевих органів політичної поліції своїх думок з цього приводу [8, арк. 21–22]. Згідно з уставом метою запровадження товариства полягала у видачі допомоги членам організації та їхнім сім'ям після смерті останніх. Бути учасниками могли бути всі жандарми, які знаходяться на службі в частинах і управліннях ОКЖ, генерали, штабс- і обер-офіцери, посадовці штабу, а також відставні генерали та інші вищі чини штабу, які до виходу у відставку були членами Товариства. Окрім того, діючими членами могли стати дружини останніх [8, арк. 21–22]. Фонд товариства формувался із вступних внесків, зокрема жандарми залежно від свого чину повинні були вносити:

1. Генерали – 30 руб.
2. Штабс-офіцери в чині полковника, або особи, які займають посади начальників управлінь – 25 руб.
3. Інші штабс-офіцери – 20 руб.
4. Обер-офіцери (крім ад'ютантів) – 15 руб.
5. Обер-офіцери, які займають посаду ад'ютанта – 10 руб.
6. Штабні чиновники (окрім перекладачів) – 20 руб.
7. Перекладачі – 10 руб.
8. Дружини чинів товариства – відповідно від посади чоловіка [8, арк. 21–22].

Також існували щомісячні внески у розмірі: 5 руб., 4 руб., 3 руб., 2 руб., 1 руб., 2 руб., 1 руб. відповідно до вказаних вище категорій [8, арк. 23].

У 1910–х рр. за зразком офіцерського Товариства взаємодопомоги, було створено Товариство взаємодопомоги нижніх чинів ОКЖ [1, с. 311].

Для службовців губернських жандармерій діяла соціальна програма підтримки. Деякі офіцери мали можливість за казенний рахунок пройти курс лікування в санаторно-курортних зонах імперії.

Регулярні, хоча і невеликі доходи у вигляді щорічних пенсій давали орденські нагороди. Розмір пенсії залежав від ордену і його ступеня, а тому варіювався від 86 (Св. Станіслава 3-го ступеня) до 600 (Св. Володимира 1-го ступеня) рублів. Володіння орденами не було рідкісним [1, с. 282]. Порядок представлення до нагороди нижчих чинів визначався окремою інструкцією ОКЖ від 13 червня 1946 року №54, відповідно до якої список

«Гідних» формував за начальник жандармської команди, а керівництво при розгляді справи мало право вимагати також довідки з попередніх місць роботи [11, арк. 8].

1 березня 1877 року були затверджені переваги для унтер-офіцерів, які перебувають на понадстроковій службі, які мали, й фінансовий характер. Так, при звільненні в запас або виході у відставку за 10 років понадстрокової служби унтер-офіцер міг розраховувати на одноразову допомогу в розмірі 250 рублів. За двадцятирічну надстрокову вислугу розмір допомоги збільшувався в чотири рази і становив 1000 рублів, або, як альтернативний варіант, відставному унтер-офіцеру могла бути призначена пенсія в 96 рублів. Якщо ж нижній чин був змушений залишити надстрокову службу через отримані на ній рани і каліцтва, тоді 250 рублів допомоги виплачувалася за 7 років служби, 1000 – за 15 років. У разі смерті унтер-офіцерів, які прослужили на надстроковій службі не менш семи років, їхнім вдовам покладалася щорічна пенсія розміром 36 рублів [3, с. 425]. У наступні роки ці переваги на законодавчому рівні були знову підтверджені.

Якщо підсумувати всі численні види виплат, що отримувалися губернськими жандармами, варто виділити великий діапазон підсумкових цифр. В середньому, на утримання штаб-і обер-офіцерів ГЖУ держава витрачала в 5–7 разів більше, ніж на утримання нижчих жандармських чинів. Розрив між окладами обер-офіцерського та унтер-офіцерського складу збільшувався за рахунок додаткової платні, яка складала досить значну суму.

Перша світова війна призвела до загального подорожчання життя. У лютому 1916 року Департаментом поліції був розісланий циркуляр, адресований усім жандармським частинам. Його метою був заклик до економії і ощадливості щодо канцелярського приладдя: пропонувалося всі рапорти і звіти про витрачання грошових сум друкувати на папері нижчої якості; писати лише на чверті аркуша, без пробілів і великих полів; для розписок папір повинен братися зі старих справ шляхом вилучення незаповнених цілком сторінок; а складні канцелярські ножі й інше приладдя купувалося по одному на кілька людей [8, арк. 133].

Проте, в умовах війни розмір платні жандармів залишався незмінним. Навпаки, додалися відрахування на потреби військового часу, що не могло в сукупності не погіршити матеріальне становище службовців жандармерії і їх сімей. Однак це була загальноросійська тенденція.

Рівень життя офіцерів і унтер-офіцерів губернської жандармерії відрізнявся кардинально. Обер- і, тим більше, штаб-офіцери відчували себе в матеріальному плані незалежно, впевнено забезпечуючи свої, як правило, нечисельні сім'ї та задовольняючи їх основні потреби. Одержуваного ж забезпечення унтер-офіцерського складу для повноцінного життя було недостатньо. Вони були годувальниками багатодітних сімей (4–6 дітей) і їх регулярні звернення до керівництва ГЖУ з проханням допомогти фінансово у вихованні, навчанні або лікуванні підростаючих дітей, свідчили про непросте матеріальне становище нижчих чинів. Недостатність утримання приводила часто до зниження професіоналізму жандармських унтер-офіцерів і нерідко до спроб під приводом уявної хвороби не виходити на службу.

Отже, матеріальне забезпечення для вищих чинів жандармерії воно було більш ніж достатнім – вони отримували декілька видів виплат, якими могли покрити всі свої потреби. Окрім того, жандарми отримували квартирні, відрядні кошти, могли отримати матеріальну допомогу від керівництва, чи навіть взяти дешевий кредит. Проте нижчі чини отримували значно менші суми. Основною причиною різниці були не лише додаткові гроші, але й коло їх повноважень, яке не дозволяло отримувати нараховання за відрядження, спостереження тощо. Загалом, можна відзначити, що попри велику різницю в заробітній платі жандармів, система оплати праці була дуже прогресивною, спонукала до кар'єрного росту і захочувала нові кадри вступати до лав жандармів.

#### Список використаних джерел

1. Волков С. В. Русский офицерский корпус. – М.: Центрполиграф, 2003. – 414 с.
2. Новицкий В. Д. Из воспоминаний жандарма. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 314 с.
3. Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. Т.52. Ч.1. №57013. – СПб., 1879. – 899 с.
4. Положение о Корпусе жандармов 1867. Документы и материалы. – М.: Полииздат, 1978.
5. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – Ф.274. – Оп.2. – Спр.85. – 6 арк.
6. Там само. – Ф.285. – Оп.1. – Спр.936. – 10 арк.
7. Там само. – Ф.301. – Оп.1. – Спр.312. – 7 арк.
8. Там само. – Ф.301. – Оп.1. – Спр.3010. – 250 арк.
9. Там само. – Ф.301. – Оп.1. – Спр.3130. – 2 арк.
10. Там само. – Ф.692. – Оп.1. – Спр.2.
11. Там само. – Ф.1252. – Оп.1. – Спр.36. – 28 арк.
12. Там само. – Ф.1252. – Оп.1. – Спр.1026. – 2 арк.
13. Там само. – Ф.1262. – Оп.1. – Спр.361. – 20 арк.
14. Там само. – Ф.1335. – Оп.2. – Спр.1. – 5 арк.
15. Там само. – Ф.1335. – Оп.2. – Спр.35. – 3 арк.
16. Там само. – Ф.1335. – Оп.2. – Спр.52. – 36 арк.

#### References

1. Volkov S. V. Russkij oficerskij korpus. – M.: Centrpoligraf, 2003. – 414 s.
2. Novickij V. D. Iz vospominanij zhandarma. – M.: Izd-vo MGU, 1991. – 314 s.
3. Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii. Sbranie vtoroje. T.52. Ch.1. №57013. – SPb., 1879. – 899 s.
4. Polozhenie o Korpuse zhandarmov 1867. Dokumenty i materialy. – M.: Poliizdat, 1978.
5. Central'nyj derzhavnyj istorichnyj arhiv Ukraïny, m. Kyïv. – F.274. – Op.2. – Spr.85. – 6 ark.
6. Tam samo. – F.285. – Op.1. – Spr.936. – 10 ark.
7. Tam samo. – F.301. – Op.1. – Spr.312. – 7 ark.
8. Tam samo. – F.301. – Op.1. – Spr.3010. – 250 ark.
9. Tam samo. – F.301. – Op.1. – Spr.3130. – 2 ark.
10. Tam samo. – F.692. – Op.1. – Spr.2.
11. Tam samo. – F.1252. – Op.1. – Spr.36. – 28 ark.
12. Tam samo. – F.1252. – Op.1. – Spr.1026. – 2 ark.
13. Tam samo. – F.1262. – Op.1. – Spr.361. – 20 ark.
14. Tam samo. – F.1335. – Op.2. – Spr.1. – 5 ark.
15. Tam samo. – F.1335. – Op.2. – Spr.35. – 3 ark.
16. Tam samo. – F.1335. – Op.2. – Spr.52. – 36 ark.

*Litvin K. V., postgraduate student of the East European National University named after Lesya Ukrainka (Ukraine, Lutsk), katarzyna.litwin@ukr.net*

#### The social welfare of the ranks of local political police in the southwestern provinces of the Russian Empire

*The article deals with the social welfare of the ranks of security departments and provincial gendarmes' offices in the southwestern provinces of the Russian*

*Empire. The process of formation of the wage fund and its accrual to the gendarmes, including daily, part-time and bonus payments, as well as the funds accrued after submission to the reward were analyzed. Conditions of residence of ranks, ways of providing them with habitation, warm clothes, footwear, etc. were studied. The formation and activity of mutual assistance societies of the officers of the separate corps of gendarmes were investigated.*

**Keywords:** political police, social welfare, wages, southwestern provinces, Russian Empire.

\* \* \*

УДК 94(47+57)327.323.3«1920/25»

**Малець О. О.**,  
кандидат історичних наук, доцент,  
кафедра суспільних дисциплін та фізичної  
культури, Мукачівський державний університет  
(Україна, Мукачів), malets.oleksandr66@gmail.com

### КОМІНТЕРН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ РАДЯНСЬКОЇ РОСІЇ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1920–х рр.

*Розглянуто основні напрямки діяльності Комуністичного інтернаціоналу в першій половині 20–х рр. ХХ ст. На конкретних політичних прикладах досліджено роль Комінтерну у реалізації зовнішньополітичної стратегії керівників радянської Росії. Особлива увага приділена участі влади СРСР в діяльності Комінтерну та поширенні комуністичних ідей у інші європейські держави. Зроблено висновки про те, що від початку свого створення Комінтерн залишався край централізованого міжнародною організацією, яка була водночас зручним інструментом пропаганди офіційної політики російських більшовиків.*

**Ключові слова:** більшовизм, СРСР, соціал-демократія, революція.

На початку ХХ ст. ідея загальносвітового характеру революційного процесу була остаточно сформована не лише в працях теоретиків міжнародних лівих об'єднань, але й отримала своє практичне втілення. Досвід та реалізація ідей марксизму на практиці, як це відбувалося у Росії у перші роки після закінчення Великої війни<sup>1</sup>, були настільки показовими, що сучасники навіть говорили про так званий «російський синдром» серед членів радикальних лівих рухів у Європі. На початку 20–х рр. ХХ ст. після остаточного приходу більшовиків до влади в Росії, слово «російський» практично стало носити політичний зміст і було для представників радикальних лівих рухів в Європі своєрідним синонімом слова «зразковий революціонер». Європейські «ліві», які володіли російською мовою, мали російське походження, або ж відвідували радянську Росію, у більшості випадків отримували керівні посади в тій чи іншій компартії держав Європи.

Особливу роль у поширенні більшовицької ідеології серед європейських лівих відіграв так званий III Інтернаціонал (Комуністичний інтернаціонал), що був заснований у 1919 р. в Москві за ініціативи В. Ульянова-Леніна та його соратників на протигагу II Інтернаціоналу в Європі. Створений як жорстко централізована організація, Комінтерн перебував під фактичним контролем лідерів СРСР і залишався зручним зовнішньополітичним інструментом їхнього впливу на створення та діяльність комуністичних партій у інших європейських державах.

У радянський період науковці, які порушували проблеми функціонування та діяльності Комуністичного інтернаціоналу, здебільшого не виходили за межі офіційної радянської пропаганди. У кращому випадку, підіймалося питання взаємодії Всеросійської

комуністичної партії більшовиків (далі – РКП(б)) із Комінтерном [7]. Однак говорити про Комінтерн, як інструмент у зовнішньополітичній діяльності СРСР, було не прийнято.

Після розпаду Радянського Союзу у російській історіографії з'явилося чимало праць у яких дослідники намагалися об'єктивно дослідити історію функціонування цієї організації. Серед таких робіт варто відзначити праці А. Ватліна [4], М. Мухаммеджанова [11], Я. Дробркіна [6]. Автори розглядали різноманітні аспекти діяльності організації, зосереджуючи, в основному, свою увагу на її організаційній діяльності та взаємодії із комуністичними рухами поза межами СРСР. Що стосується української історіографії, то у ній діяльність Комінтерну залишається осторонь наукового дискурсу. Вітчизняні дослідники ХХ ст. у кращому випадку звертають свою увагу до діяльності «лівих» українських партій першої третини ХХ ст., фактично не звертаючи увагу на роль Комуністичного інтернаціоналу у зовнішній політиці радянської Росії. Зважаючи на процес декомунізації, який охопив різні сфери українського суспільства, вважаємо за доцільне надати об'єктивну історичну оцінку діяльності Комінтерну та його ролі у насадженні тоталітарного радянського режиму, у тому числі і на українських землях.

Дана стаття має на меті окреслити роль, яку відіграв Комуністичний інтернаціонал у зовнішній політиці радянської Росії на початку існування СРСР.

Перша світова війна мала величезний вплив на світогляд представників міжнародних лівих сил. Багатьма сучасниками вона трактувалася як сигнал про необхідність радикальних змін у світовому устрої. Одним із завдань, які ставив перед собою Комінтерн, була необхідність переконати прихильників лівої ідеології, що час рішучих дій настав і їм немає альтернативи [10, с. 345]. Слід зазначити, що в певній мірі утворення Комуністичного інтернаціоналу розглядалося очільниками більшовиків у Росії як вимушений крок у пропагандистській війні на внутрішньому фронті. Показавши своєрідну «успішність» перемоги «революції пролетаріату» перед членами міжнародного лівого руху, більшовики тим самим хотіли забезпечити себе зовнішньою підтримкою на випадок контрреволюції у самій Росії.

Комінтерн та його керівництво претендували на певну роль у революційному русі всього світу. Це, звісно, наклало певний відбиток на загальне ставлення до лівої ідеології в цілому. Відповідно, різноманітні протиріччя могли виявитись під час обговорення стратегії і тактики, оскільки Комінтерн створювався головним чином як орган, здатний очолити міжнародний лівий рух. В статуті Комінтерну йшлося, що він бере на себе обов'язок підтримувати кожен радянську республіку, де б вона не була, а розрахована на революційну боротьбу в усьому світі централізована організаційна структура остаточно була сформована вже на II конгресі Комінтерну в липні–серпні 1920 р. [2, с. 20]. Комінтерн був централізованою організацією, він був одночасно і союзом партій і єдиною всесвітньою комуністичною партією, секції якої повинні були виконувати рішення його вищих органів. Як йшлося у резолюції про умови прийому в Комінтерн, «всі постанови з'їздів Комінтерну, як і постанови його Виконавчого Комітету

<sup>1</sup> Тут мається на увазі Перша світова війна (1914–1918 рр.).